

MEMOARI
BARUNA FRANJE TRENCKA

MEMOARI BARUNA FRANJE TRENCKA

Priredio:

ALEXANDER BUCZYNSKI

Suradnici:

MILAN VRBANUS I MICA ORBAN KLJAJIĆ

Slavonski Brod, travanj 2015.

SADRŽAJ

Predgovor	7
Alexander Buczynski: Ušpon i pad pandurskog pukovnika Franje baruna Trencka	11
Literatura	102
Summary	107
Čudnovati život i djela u cijelom svijetu slavnoga gospodina baruna Franje Trencka	111
Merckwürdiges Leben und Thaten Des Welt-berühmten Herrn Francisci Frey-Herrn von der Trenck (<i>faksimil</i>)	195
Kazalo osobnih imena	337
Kazalo geografskih imena	344

PREDGOVOR

Franz Seraphicus barun von der Trenck, ili jednostavnije i dosad uobičajenije: barun Franjo Trenk, bez sumnje je jedna od rijetkih povijesnih ličnosti iz ranonovovjekovne hrvatske prošlosti koja je poznata široj javnosti i koju stoga ne treba posebno predstavljati. Ime toga legendarnog pandurskog zapovjednika navodi se redovito u svim relevantnim osnovnoškolskim i srednjoškolskim udžbenicima za povijest, neizostavno se pojavljuje u mjerodavnim leksikonima i enciklopedijama, a nerijetko ga se spominje i u televizijskim i radijskim emisijama. Uvjeren sam da je teže pronaći osobu koja nije čula za Trencka nego onu koja jest. Franjo barun Trenck, osim toga, nije samo poznata povijesna ličnost u Hrvatskoj nego i daleko izvan hrvatskih granica, i to ne samo u susjednim državama. Tako se u bavarskom gradiću Waldmünchenu u okrugu Cham od 1950. godine svakog ljeta održava povijesni festival „Trenck der Pandur vor Waldmünchen“, koji je u međuvremenu prerastao u prvorazrednu turističku manifestaciju koja iz godine u godinu privlači sve veći broj posjetitelja. U istom je gradiću 2001. godine otvoren muzej „Grenzland- und Trenckmuseum“ na čijem je trećem katu postavljena trajna izložba posvećena Trencku i njegovim pandurima. To je, prema mojem saznanju, zasad jedini takav stalni muzejski postav u svijetu. Tristotinjak kilometara istočno od spomenutog bavarskog gradića nalazi se češki grad Brno, čija tvrđava Špilberk (Spielberg), u kojoj je barun Trenck proveo posljednje dane života, i kapucinski samostan, u kojem su pohranjeni njegovi mumificirani posmrtni ostaci, upravo i zbog Trencka također svake godine uspijevaju privući brojne turiste. No, najživlje je sjećanje na njega naravno u Požeškoj kotlini kojoj je taj slavonski vlastelin jedan od glavnih zaštitnih znakova. Jedan od najboljih primjera takve „žive povijesti“ jest Gradska glazba „Trenkovi panduri“ iz Požege koja djeluje još od 1881. godine, a osobito njezina 1997. godine formirana Povijesna postrojba „Trenkovi panduri“. Stalnih muzejskih postava posvećenih Trencku ili njegovim pandurima u Slavoniji, međutim, još uvijek nema.

Navedene turističke atrakcije i kostimirani spektakli nedvosmisleno pokazuju koliko je Trenck još uvijek prisutan u sjećanju, ali i koliko javnost zapravo voli povijest. Veseli da povijest može biti tumačena na tako zabavan i privlačan na-

čin, ali istovremeno organizatori takvih manifestacija ne smiju gubiti iz vida da što obzirnije postupaju prema prošlosti. O liku i djelima Franje baruna Trencka, naime, kruže različite priče od kojih su neke daleko od istine, ali ih se usprkos tome uporno ponavlja. Jedna je od njih da je Trenck bio ljubavnik Marije Terezije. Općeniti je problem za povijesnu struku da su njezini predmeti istraživanja često toliko pristupačni da, slično kao kada je riječ o nogometu ili obrazovanju, svi misle da o njima sve znaju. Davnih je dana Aldous Huxley s pravom upozorio da fikcija ima više smisla, odnosno da je privlačnija od stvarnosti.¹ Upravo zbog toga našoj struci pripada Sizifov posao da tu ljubav javnosti prema povijesti usmjeri k solidnim povijesnim rekonstrukcijama, bilo na papiru ili na kakvoj pozornici. Solidno i provjereno ne mora nužno značiti i suhoparno. Knjiga koja se nalazi pred Vama zamišljena je da slijedi upravo to načelo.

Ideja da se objavi kritičko hrvatsko izdanje Trenckove biografije pojavila se prvi put u razgovoru s dr. sc. Matom Artukovićem, tadašnjim voditeljem Podružnice Hrvatskoga instituta za povijest u Slavonskom Brodu, nakon mog povratka s višemjesečnog znanstveno-istraživačkog boravka u Edinburghu 2007. godine gdje sam našao engleski prijevod Trenckove biografije koji je tiskan 1747. godine. Idealni rok za objavljivanje koji nam je tada pao na pamet bila je 2011. godina, kada je padala 300. godišnjica rođenja Franje baruna Trencka. Mica Orban Kljajić dobila je u zadatak izraditi hrvatski prijevod Trenckove originalne biografije na njemačkom jeziku iz 1745. godine, a meni je pripala obveza napisati uvodnu studiju. Iako je prijevod brzo napredovao, pisanje uvodne studije sve se više odugovlačilo, tako da smo još 2010. odustali od prvog predviđenog roka.

Najveći problem s kojim sam se suočio tijekom pisanja uvodne studije bila je manjkavost sekundarne literature o Trencku, kako po opsegu tako i po sadržaju. Kao prvo, ta literatura na moje veliko iznenađenje nije bila tako opširna kao što sam prvotno mislio. Knjiga Ferde Šišića *Franjo barun Trenk i njegovi panduri. Istorička rasprava*, koja je izašla 1900. godine u Zagrebu, i danas je glavna znanstvena monografija koja je u cijelosti posvećena tom slavonskom vlastelinu. Reprint Šišićeve monografije objavljen je 1994. godine u Vinkovcima. Jedina druga knjiga koja je posvećena Trencku je *Baron Franjo Trenk i Slavonski Panduri*, a

¹ „The trouble with fiction (...) is that it makes too much sense, reality never makes sense“: Aldous Huxley, *The Genius and the Goddess*, 1955.

nju je još 1845. godine objavio Luka Ilić Oriovčanin. Među monografijama na njemačkom jeziku svakako valja izdvojiti knjigu Nikolausa Preradovicha *Das seltsam wilde Leben des Pandurenobers Franz von der Trenck* koja je 1984. godine objavljena u Grazu i Stuttgartu. Drugi je nedostatak postojeće sekundarne literature da se ona uglavnom temelji na biografiji Franje baruna Trencka koja je objavljena još za njegova života. Prva je Trenckova biografija izašla 1745. godine, drugo nadopunjeno izdanje 1747. godine, a treće nadopunjeno izdanje 1748. godine. Osim toga je četvrta verzija njegove biografije objavljena 1787. godine u sklopu svjetski poznatih memoara njegova bratića Friedricha baruna von der Trencka. Tijekom druge polovice 18. stoljeća objavljeni su prijevodi Trenckove biografije na engleskom, nizozemskom, talijanskom, francuskom i španjolskom jeziku, a uglavnom su se temeljili na trećem izdanju, odnosno na verziji iz memoara njegova bratića. Autentičnost i točnost Trenckove biografije nikad nisu ozbiljno dovedene u pitanje. Jedan od rijetkih povjesničara koji je to učinio bio je bavarski povjesničar Alfred Kosean-Mokrau, no on je samo ostao poslovična iznimka koja potvrđuje pravilo.

Znanstvena istraživanja koje sam proveo u Austrijskom državnom arhivu u Beču pomogla su kod odvajanja žita od kukulja u Trenckovim biografijama. Ispravak netočnih podataka i nadopunu nepotpunih u vezi sa životom baruna Trencka bilo je, međutim, znatno teže provesti nego što sam prvotno očekivao. Do takozvanih „Trenckovih sudskih spisa“ (*Trenck'sche Prozeßakten*) u Ratnom arhivu, kako ih je naveo spomenuti bavarski povjesničar, bilo je, na primjer, nemoguće doći. Zasad mi još uvijek nije jasno: zašto? No, zato sam uspio pronaći brojne druge relevantne dokumente u spomenutom arhivu, a od posebne su pomoći bili nizozemske i britanske novine iz 18. stoljeća koje su redovito izvještavale o Trencku i njegovim pandurima. Igrom slučaja naišao sam i na dosad nepoznatu Trenckovu korespondenciju koja je pohranjena u Regionalnom povijesnom centru u Limburgu (*Regionaal Historisch Centrum Limburg*) u Nizozemskoj. Prikupljanje i analiza arhivske građe zahtijevali su puno više vremena nego što je isprva bilo predviđeno, no bez toga ne bi bilo moguće dovršiti ovu knjigu. Da se ne ogriješim o još jedan rok, u pomoć je priskočio dr. sc. Milan Vrbanus koji je hrvatski prijevod biografije opskrbio brojnim detaljnim bilješkama.

Na kraju želim zahvaliti svima koji su surađivali na ovoj knjizi, ponajprije Mici Orban Kljajić, dr. sc. Milanu Vrbanusu i dr. sc. Stanku Andriću koji od

2012. vodi Podružnicu Hrvatskog instituta za povijest u Slavonskom Brodu. Dr. sc. Mati Artukoviću i dr. sc. Stanku Andriću posebno zahvaljujem na strpljivosti, susretljivosti i razumijevanju. Na pomoći nadalje zahvaljujem djelatnicima Austrijskog državnog arhiva i Regionalnog povijesnog centra u Limburgu, osobito gospodinu Nicu Duijkersu.

Iako je knjiga koja se nalazi pred Vama podijeljena na uvodnu studiju i hrvatski prijevod prve Trenckove biografije, ona ipak čini jednu vremensku cjelinu. Prijevod, naime, pokriva Trenckov život od rođenja do kraja 1743. godine, a uvodna studija od kraja 1744. godine do njegove smrti. Zato preporučujem da najprije pročitate hrvatski prijevod i tek nakon toga uvodnu studiju. Želim ugodno čitanje!

Alexander Buczynski